

**ULUSLARARASI
İNANÇ TURİZMİ VE
ESHAB-I KEHF SEMPOZYUMU**

**20 – 22 Eylül 2012
KAHRAMANMARAŞ**

EDİTÖR

Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Serdar YAKAR

YAYIN KURULU

A. Turgay İMAMGİLLER
Seydihan KÜÇÜKDAĞLI
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI
Yrd. Doç. Dr. Hamza KARAOĞLAN
Ertuğrul KAZANCI
Belma GEMCİ
Ökkeş GÖKÇE

ISBN:

978-605-86188-4-8

BASKI

Öncü Basımevi
0312 384 31 20

TASARIM

Noya Medya

İLETİŞİM ADRESİ:

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
GMK Bulvarı Atatürk Parkı
Sabancı Kültür Merkezi / Kahramanmaraş
Tel: +90 344 235 15 00 - Faks: +90 344 235 15 01
iktm46@kultur.gov.tr
www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr

Birinci Basım: Ekim 2013

Bu eser İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından hazırlanarak,
Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı finansı ile bastırılmıştır.

İSRÂİLİYYÂT İLE MİTOLOJİ ARASINDA TARİHSEL BAKIŞ AÇISIYLA GÖLGELENEN ASHÂB-I KEHF

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ŞENTÜRK*

Özet

Bilindiği gibi Eski ve Yeni Ahid'te anlatılmayan ancak İslâm öncesi kültürlerde dilden dile dolaşan Ashâb-ı Kehf kıssasına Kur'an da atıfta bulunmuştur. Kıssa, isrâiliyyât ile mitoloji arasında tarihsel bakış açısıyla geçmişten günümüze hep gölgelenmiştir. Kur'an'da anlatıldığı gibi geçmiş kültürlerin "gayba taş atarak" Ashâb-ı Kehf'in mağarada ne kadar kaldıkları, sayılarının ne kadar olduğu gibi konularla ilgilenmeleri (Kehf 18/22, 26), olayın esasını kavrayamadıklarını göstermiştir. Kur'an mitolojilerden söz etmemesine (Nahl 16/24) ve her konuda olduğu gibi mağara arkadaşları konusunda da "gerçeği" anlatmasına (Kehf 18/13) rağmen, Kur'an sonrası kültürün de bundan kaçamadığı ve değinilen konulara ilaveten kıssanın gerçekleştiği yerin neresi olduğu tartışmaları baş göstermiştir. Bütün bu spekülâtif yaklaşımlar, kıssanın mesajını gölgelemiş ve okuyucu ile kıssanın arasındaki mesafeyi açmıştır. Oysa Kur'an mağara arkadaşlarının Allah'tan rahmet ve hidâyete götürecek bilinç istediklerini, Allah'ın onların hidâyet bilincini artırdığını, bu olayın Allah'ın âyetlerinden biri olduğunu anlatır ve muhatablarından onlar hakkında bilinen ve görünenin dışında bilgi arayışına girmemelerini ister. Biz de bu çalışmada Kur'an'ın isteğine uyarak, kıssanın kendisinden çok ondan çıkarılacak hisseye odaklanacak, ya da Kur'an'ın deyişle kıssanın evrensel hakikat tarafını irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ashâb-ı Kehf, Yedi Uyurlar, Kur'an, İsrâiliyyât, Mitoloji.

ASHAB AL-KAHF AS BEING SHADOWED BETWEEN ISRAILIIYAH AND MYTHOLOGY

ABSTRACT

Quran refers to the story of the Kahf similar to the pre-Islamic cultures, which is not mentioned neither in the New Testament nor Old Testament. The story has been shadowed until today mostly because of the Israiliyyah and mythological approaches. The people pre-prophetic time of Islam did not understand what is really meant in the story because they were questioning how many days did sleepers stayed in the cave, how many people were they (Kahf 18/22, 26) etc. Even though Quran does not mention mythologies (Nahl 16/24) and explains the reality (Kahf 18/13) regarding to friends of the cave, pro-Quran culture could not escape from this threat and the place of the cave have been questioned by the Muslims. These kinds of approaches have brought a big gap between the readers and the story and prevented them to understand the main message. However, Quran does explain that the people of the cave asked guidance from Allah, which will show them the righteousness and blessing, that God opened their minds and hearts, and that this verse is one of the miracles and proofs of Allah, and does not want reader to struggle for learning more other than these kinds of messages. In this study, by listening the message of the Quran, we will focus on the message other than the story's details, in another word as Quran says; we will examine the story's universal reality.

Key Words: Ashab al-Kahf, Seven Sleepers, Qur'an, Israiliyyah, Mythology.

*msenturk@bayburt.edu.tr - Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Ashâb-ı Kehf Kıssası, 9 ilâ 26. âyetleri arasında yer aldığı Kehf Sûresi'ne ismini vermiştir. Mushaf sırasına göre 18. sırada bulunan Kehf Sûresi, mekkîdir ve genellikle kabul edildiği üzere nüzûl sırasına göre 69. Sûredir (Derveze, 1984: I/16; Cerrahoğlu, 1991: 86-87).

Sûrede ashâb-ı kehf'ten (9-26) başka, iki bahçe sâhibi (34-44), dünyâ-âhiret karşılaştırması (45-49), Âdem-İblîs (50-53), Mûsâ-âlim kul ve Zülkarneyn (83-98) olayları anlatılmaktadır. Sûre, mağara arkadaşları olayını "kıssa", iki bahçe sahibinin olayı ile dünyâ (-âhiret) hayatını ve -bize göre-zımnî olarak Âdem-İblîs olayını "mesel" olarak tanımlamaktadır. Sûrenin 54. âyetinden hareketle Mûsâ-âlim kul ile Zülkarneyn anlatımlarının da mesel olarak tanımlanabileceği söylenilebilir. Kur'ân, 'meselin kıssa edilmesinden' doğrudan söz etmemekle beraber; Nahl 16/112 ile 118. âyetlerinin bağlam ilişkisi meselin de kıssa edilebileceğini gösterir (Sayı, 1995: 176). Buna göre kıssanın olayın işleyişinin aktarılmasını sağladığı, meselin ise olayı çarpıcı hale getirerek ilke(ler) çıkarılmasına imkan tanıdığı; böylece mesel ile kıssanın bir bütün halinde gerekli sonuçları çıkarmada insana değerlendirme imkanı verdiği ve kıssa ile meselin ortak noktasının da bu olduğu söylenilebilir (Sayı, 1995: 175, 179; Özcan, 1995: 111).

Bilindiği gibi, Kur'ân'da anlatılan kıssaların gerçek olup olmadığı, başka bir deyişle tarihî mi edebî mi olduğu tartışılmalıdır. Daha çok modern dönemde dile getirilen 'Kur'ân kıssalarının tarihsel bilgiden ziyade; edebî ve sanatsal bir tarz olarak ibret verme amacını taşıdığı' şeklindeki yaklaşımın (Halefullah, 2002: 23-24, 153-235), klasik dönemde de tartışılan bir husus olduğu görülmektedir (Râzî, 2000: XX/102). Biz çalışmamız sınırları içerisinde ne Kur'ân kıssaları etrafındaki bu tartışmanın ne de mağara arkadaşları kıssasının gerçekliği tartışmalarının (Ersöz, 1991: III/465-466; Wensinck, 1977: IV/372; Halefullah, 2002: 216; Öztürk 2010: 330-332) ayrıntılarına girmeyecek ve Kur'ân'ın mitolojilere yer vermediği (Nahl 16/24; Kalem, 68/15; Mutaffifin 83/12) ve onun anlattığı kıssaların gerçekleri ifade ettiğine dâir kabulümüzü zikretmekle yetineceğiz (Şimşek, 1993: 49-66; Şengül, 1996: 77-91; Demir, 2003: 124-128).

Bu doğrultuda bize göre ashâb-ı kehf kıssası gerçektir ve yaşanmıştır. Zira sûrede kıssanın anlatımına başlandığında, 13. âyetteki "*sana onların haberini hak ile anlatacağız/ قَحْلَابِ مَهْأَبْنِ كَيْلَعِ صُقْنِ نُحْنِ*" ifadesindeki "*hak ile/ قَحْلَابِ*" kısmını birçok müfessir gibi (Taberî, 2003: XV/179; İbn Atıyye, 2001: III/501; Râzî, 2000: XXI/83; İbn Kesîr, 1999: III/82; İbn Âşûr, 1997: XV/271; ayrıca bkz. Âl-i İmrân 3/62) "gerçek (veya doğru)" olarak anlıyor ve kabul ediyoruz. Ayrıca Salâh Hâlidî'nin de belirttiği gibi, "hak ile" nitelemesi okuyucu ve araştırmacıların Allah'ın gerçek ve doğru kelâmı ile yetinip

isrâliyyât ve mitoloji içeren kaynaklara başvurmamaları yönünde bir çağrı olsa gerektir (Halidî, 2005: II/38). Öte yandan âyette yer alan *nebe'* kelimesinin Kur'ân bağlamında daha çok “öncekilerin ve peygamberlerin haberleri” ile “kıyâmet” gibi ‘gerçekleşmiş ve gerçekleşmesi kesin hâdise(ler)’ (En'âm 6/34; Tevbe 9/70, 94; Nebe' 78/2; vd.) anlamında kullanılması, yine sûrenin başında Kur'ân'da hiçbir eğriliğin bulunmadığı hatırlatmasının bu anlamı pekiştirdiğini düşünüyoruz. Ayrıca gerçek olaylardan ibret almanın daha etkili, muhayyel mesellerin de gerçek mesellerden çıkarılmış olduğu husûsu dikkate alındığında; Kur'ân'daki mesellerin gerçek olmasının çok daha kuvvetli bir ihtimal olduğu düşünülebilir (Sayı, 1995: 175).

Kehf Sûresi'ndeki bütün bu kıssa ve mesellerle anlatılmak istenenin, başka bir ifadeyle sûrenin ana konusunun îmân-küfür ve dünyâ-âhiret tercihleri ile bu çerçevedeki ilâhî sınav olduğu söylenebilir (Kehf 18/7, 28 vd. Ayrıca bkz. İslâmoğlu, 2011 a: 183). Şöyle ki, sırasıyla mağara arkadaşları geçici dünyayı terk edip “kalıcı hayır”, âhireti seçmişlerdir. İblîs, kibirle cennetini ve âhiretini kaybederken, Âdem kaybettiği cennete geri dönmek için tevbe yolunu tutmuştur. Mûsâ ve âlim kul meseli ile dünyâ hayatı ekseninde bakıldığında, ilâhî sınav esprisi gereği, hayır görünenin şer, şer görünenin de hayır olabileceği anlatılmak istenmiş gibidir. Nihâyet Zülkarneyn gibi dünyaya hükmetsen de, bunun geçici bir hükümlerlik olduğu ve esas olanın “kalıcı” âhiret hayatı olduğu anlatılmak istenmiştir denilebilir.

Bir önceki sûre İsrâ'nın sonu ile konu edindiğimiz sûre Kehf'in başlarında, Kur'ân'ın hak üzere indiğinden ve Hz. Peygamber'in (sas) uyarıcılık ve müjdeleyicilik özelliğinden söz edilmesi de, hem iki sûrenin *münâsebeti* hem de Kehf'in ana teması noktasında ilgi çekici bir durum olarak görünmektedir (İsrâ 17/105; Kehf 18/1-2, 13).

Ashâb-ı Kehf kıssasının mesaj(lar)ı, isrâliyyât ile mitoloji arasındaki yaklaşımlarla geçmişten günümüze hep gölgelenmiştir. O nedenle biz tebliğimizde Kur'ân'ın çağrısına uyararak, “gayba taş atmayacak” ve kıssayı başka kaynaklarda aramayacak; geçmiştekiler gibi mağara arkadaşlarının sayıları, mağarada ne kadar kaldıkları ve söz konusu mağaranın neresi olduğu gibi konularla ilgilenmeyeceğiz. Kıssanın evrensel hakikat tarafını irdeleyerek, ondan çıkarılacak hisseye odaklanmaya çalışacağız. Zira Kur'ân'a göre, *hak* kıssadan alınacak hisse *öğüt, hatırlama, tefekkür ve ibrettir* (A'râf 7/176; Hûd 11/120; Yûsuf 12/111). Bunun için kıssanın mesajını Kur'ân dışında aramayacak ve çalışmamızı, ‘âyetlerin mesajı kendileri(nde)dir’ ilkesinden hareketle, âyetleri “adım adım”, dikkatlice, çözümleyerek, “kendimize” ve “hayata okumak” (İslâmoğlu, 2011 b: 704, 1185; Okuyan, 2011: 26-27) sûretiyle hazırlamaya çalışacağız.

1.Kur'ân'da Ashâb-ı Kehf Kıssası

Ashâb-ı Kefh'in Kur'ân'daki anlatımına geçmeden önce, nüzûl sebebini hatırla(t)mak yerinde olacaktır.

Kaynaklarda anlatıldığına göre, bazı Yahûdî ya da -muhtemelen İbn Âşûr'un dediği gibi- Hıristiyan din adamlarının yönlendirmesiyle, Kureyşliler Hz. Peygamber'e *ilk devirlerde kaybolmuş olan gençler, doğusuyla batısıyla yeryüzünü dolaşmış olan kimse ve rûh* hakkında sorular sormuşlar; O da "inşâallah" demeden, -vahiyden bir cevap gelir ümîdiyle- sorularına ertesi gün cevap vereceğini söylemiş, ancak on beş gün süresince vahiy gelmeyince, müşrikler sorularına cevap verilmediği gerekçesiyle yaygarayı basmışlardır. Rasûlüllah bu durumdan rahatsız olunca da Kefh Sûresi ile İsrâ 17/85. âyet inmiştir (Vâhidî, 2006: 208-209; İbn Âşûr, 1997: XV/242-243; Kâdî, 1996: 249-260; Elmalılı, trs.: V/3219-3220).

Çalışmamızda Kur'ân'da Ashâb-ı Kefh kıssasının anlatımını, mağara öncesi ve mağaraya sığınma süreci ile mağaradan çıkış ve mağara sonrası dönem olmak üzere, iki başlık altında inceleyeceğiz. Sûrenin 10-17. âyetlerinde anlatılan dönemi, -uyanmanın mecâzî anlamıyla- "Birinci 'Uyanış' ve Mağaraya Sığınma", 18-27. âyetlerde anlatılan dönemi ise -uyanmanın gerçek anlamıyla- "İkinci Uyanış ve Mağaradan Çıkış" başlığı altında işleyeceğiz.

1.1. Birinci 'Uyanış' ve Mağaraya Sığınma

Allah'ın varlığına ve birliğine îmân ederek, karanlıklardan aydınlığa ulaşan ve böylece -mecâzen- "uyanmış" olan bir grup genç, Allah'tan rahmet ve çıkış yolu talep ederek "dünya karanlığından" "mağara aydınlığına" sığınmışlardır.

Bu gençler sığındıkları mağarada Allah tarafından yıllarca uyutulmuşlardır. Mağarada kaldıkları süre içerisinde gençlerin mağaranın genişçe bir yerinde buldukları ve güneşin onlara "zarar vermeyecek şekilde" mağaranın -içeridekilere göre olsa gerek- sağından doğup mağarayı "makaslayarak" solundan battığı anlaşılmaktadır. Hidâyeti tercih eden kimseye Allah'ın hidâyet ettiği, sapmayı tercih eden kimse için ise hidâyete götürecek dost ve rehber bulunmadığı belirtilerek; bu durumun -zımnî- hidâyete erenler için Allah'ın mucizelerinden biri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca muhtemelen çürümeye karşı, gençlerin uykudayken sağa sola çevrildikleri, köpeklerinin de mağaranın eşiğinde uzandığı ve dışarıdan bakanların onları uykuda zannederek, onlardan uzak duracağı ve böylece korundukları anlatılmaktadır (Kefh 18/10-17; bkz. İbn Kesîr, 2000: IX/113-115).

Sonraki dönemlerde mağara arkadaşlarının kaç kişi olduklarını tartışan kimselerin (İbn Kesîr, 2000: IX/125-126; Elmalılı, trs.: V/3243-3244), gençlerin mağarada 300 ya da -hicrî takvime göre (İbn Kesîr, 2000: IX/125-126)- 309 yıl kaldıklarını ileri sürmelerine rağmen; bu konudaki mutlak bilginin gayb bilgisine sahip olan Allah'ın elinde olduğu ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber'in hicret esnasında sığındığı Sevr Mağarası'nda yol arkadaşı Hz. Ebû Bekr'e (ra) "üzülme Allah bizimle beraberdir" (Tevbe 9/40) demesi gibi, Allah kıyâm ettikten sonra sığındıkları mağarada gençlerle "beraber" olmuş ve onlara "rahmet ve kolaylık" ihsân etmiştir. Mağara, kendisine sığınan gençlerin önce uzleti/Hirâ'sı, sonra da hicreti/Sevr'i/Medîne'si olmuştur. Mağaraya sığınmaları, zamana karşı "ümmîleşerek", "yaşadıkları çağın (b)ağlarından kurtulup, zihnen, fiilen ve rûhen arınmalarının" (Kaplan, 2012: web) göstergesi olmuştur. Dünya karanlığına karşın mağara aydınlığına sığınan gençler, daralan dünyaya karşı genişleyen bir mağara bulmuşlardır (Halidî, 2005: II/53-54).

Ashâb-ı Kehf'in mağaraları genişlemeye ve aydınlatmaya devam etmektedir. Onlar gibi yaşadığımız dünyanın darlığından ve karanlığından şikayet eden ve Allah'tan rahmet ve hidâyet bilinci isteyen kimselerin kendilerine "mağara(lar)" edinmeleri gerekmektedir. Başka bir ifadeyle mağara arkadaşı olmak, yaşanmış ve bitmiş bir süreç değildir ve küfür, şirk ve zulüm bombardımanından koruyacak "sığınaklar" edinmek hâlen gerekli olan ve olacak bir süreçtir.

1. 2. İkinci Uyanış ve Mağaradan Çıkış

Gençler, Allah tarafından yeniden "diriltilip" uyandıklarında, aralarından birini para ile temiz yiyecek ve rızık temîn etmek üzere şehre göndermişlerdir. Ona şehirde dikkatli/"latîf" hareket etmesini ve kendilerini hissettirmemesini; zira şehir halkının yerlerini öğrenirlerse, kendilerini öldürebileceklerini veya dinlerinden döndürülebileceklerini; o takdirde hem dünya hem de âhirette asla kurtulamayacaklarını söylemişlerdir (Kehf 18/18-20).

Görüldüğü gibi mağara arkadaşlarının kendi paraları vardır ve onlar hak yolunun diğer davetçileri gibi, davet ehlinden herhangi bir karşılık beklentisi içinde değillerdir (Şuarâ' 26/109, 127, 145, 164, 180; vb.). Gençlerin yiyeceğin temiz ve "helâl" (İbn Kesîr, 2000: IX/118) olmasına çok önem verdikleri anlaşılmaktadır. Mağaraya saklanmakla kendilerini bedenlen güvence altına almış olan gençler, temiz ve helâl yiyeceklerle kendilerini rûhen ve ahlâken de korumayı düşünmüş olmalıdırlar. Yine şehre gönderdikleri arkadaşlarına, gizli ve hissettirmeden hareket etmesi yönündeki talimatları, korunma güdüsü ile açıklanabilir. Ancak anlaşılan o ki, Ashâb-ı Kehf'in korkuları, sadece dışlanmak, sürülmek ya da öldürülmek değil; aynı zamanda ve belki daha çok dinlerinden döndürülme ve bu sûretle ebedî kurtuluştan uzaklaşma tehlikesidir.

Allah bir şekilde şehir halkının gençleri bulmalarını ve böylece Allah'ın va'dinin hak olduğunun, kıyâmetin de şüphesiz gerçekleşeceğinin anlaşılmasını sağlamıştır (Kehf 18/21).

Ashâb-ı Kehf, uzun süren uykularından uyandıklarında, kıyâmet günü kabirlerinden kalkan insanların “ne oluyor?!” (Zilzâl 99/3) demelerine benzer olarak (Halidî, 2005: II/63-64) ve yüz yıl uyutulduktan sonra “diriltilen” kimse gibi (Bakara 2/259), “bir gün ya da daha az” kaldıklarını düşünmüşlerdir. Ancak “ne kadar kaldığımızı en iyi Allah bilir” diyerek bu konuyu gereksiz yere uzatmamışlar ve bu örnek tutumlarıyla da bize mesaj vermişlerdir (Halidî, 2005: II/64).

2. Ashâb-ı Kehf’in Kur’ân’da Belirtilen Başlıca Nitelikleri

Bilindiği gibi, Kur’ân’ın kıssa anlatımlarında öncelikli hedefi tarihî malûmât değil, ibret vermek olduğu (Şimşek, 1993: 66; Öztürk, 2010: 21-25) için, Kur’ân kıssanın özüne ve esasına taalluk etmeyen konularda detaya girmez. Buna göre Kur’ân mağara arkadaşlarından Allah’a îmân edip O’ndan rahmet ve çıkış yolu isteyen, kalpleri îmân üzere pekiştirilen ve inançları uğrunda kıyâm eden gençler olarak söz etmektedir.

2. 1. Genç Olmaları

Gençlik, Kur’ânda ve hadîslerde -bizâtihi olmasa da- övülen bir niteliklerdir. Örneğin içinde yaşadığı toplumun putlarını kıran ve mağara arkadaşları gibi kendisine doğruyu yanlıştan ayıracak bigelik/rüşd verilen Hz. İbrâhîm (as), “genç” olarak nitelendirilmiştir (Enbiyâ 21/51, 60). Her ne kadar Hz. İbrâhîm’in genç olması, kavmi tarafından muhtemelen “tecrübesizlik ve aklı ermezlik...” anlamında değerlendirilmişse de; Hz. İbrâhîm, gençliğin sağladığı kirlenmemişlik ve enerji ile putlara karşı durmuştur. Zira gençlerin söz konusu “tecrübesizliğinin”, onlara çağının problemlerinden daha az etkilenmişlik gibi bir avantaj sağlayabileceği göz ardı edilmemelidir. Coşku, atılganlık, fedâkârlık, değerlere bağlılık... gibi özellikleriyle gençler devrimlerin ve reformların enerjisi olmuşlardır (Halidî, 2005: II/39-40). Hz. Peygamber de (sas) Allah’a kulluk içinde yetiş(tiril)en gençleri övmüştür (Buhârî, Ezân, 36). Peygamberlerin kendileri de, ilk takipçileri de genellikle gençlerden oluşmuştur. Örneğin Hz. Peygamber’in ilk sahâbîleri daha çok gençlerdendi (Hamidullah, 1993: I/87-108; Derveze, 1984: V/60).

Bilindiği gibi, Kur’ân’daki Hz. İbrâhîm ve ashâb-ı kehf’ten mülhem fetâ/genç kelimesinden hareketle, İslâm tasavvuf kültüründe de “gençlik/yiğitlik” anlamında *fütüvvet* kavramı ve âdâbı geliştirilmiş ve bunun için *fütüvvetnâmeler* yazılmıştır (Havvâ, 1991: VI/3166; Uludağ, 1996: XIII/259-261; Ocak, 1996: XIII/264-265; Yılmaz, 2006: 35-63).

Özetle mağara arkadaşları sûrede Allah’a îmân eden ve Allah’ın hidâyetlerini artırıp kalplerine metânet verdiği gençler olarak nitelendirilmiştir (Kehf 18/13-14).

2. 2. Yalnız Allah’a Îmân Etmiş Olmaları

Ashâb-ı Kehf, Allah’a tevhit üzere îmân etmişlerdir. Kur’ân’da genç

lerin hangi peygamberin getirdiği ilkeler doğrultusunda hareket ettikleri, hangi dîni kabul ettikleri belirtilmese de, bu dînin “geniş anlamıyla” *İslâm* olduğu anlaşılmaktadır.

Gençlerin îmânlarına şirki karıştırmadıkları, şirki Hak’tan sapmak olarak telakkî ettikleri, şirke bulaşmış toplumlarını eleştirdikleri, Lokmân gibi (Lokmân 31/13) şirki zulüm ve Allah’a iftirâ olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Yine içinde yaşadıkları şirke bulaşmış toplumlarına, bu konuda herhangi bir delîle sahip olmamaları nedeniyle eleştiri yöneltmişlerdir. Bu da kendi inançlarının zimnen tahkîkî olduğunu göstermektedir. Zaten Allah da gençlerin hidâyet bilinçlerini artırdığını belirtmektedir.

2. 3. Allah’tan Rahmet ve Rüşd İstemeleri

Mağaraya sığınan gençler, Allah’tan *rahmet ve doğruya ulaştıracak bir bilinç/rüşd* istemişlerdir.

Rahmet kelimesi sûrede altı yerde geçmektedir. Sûredeki bu âyetlere (Kehf 18/10, 16, 58, 65, 82, 98) göre, gafûr ve rahîm olan Allah Hz. Mûsâ’ya (as) “ilm-i ledün” öğretecek olan sâlih kula, o sâlih kulun duvarı onarmasıyla kendilerine ait gömüyü çıkarma fırsatı verilmiş iki yetim çocuğa ve Ye’cûc ve Me’cûc’e karşı set inşâ eden Zülkarneyn’e rahmet verdiği gibi; mağara arkadaşlarına da îmânı nasîb ederek, mağaraya sığınmayı öğreterek, müşrik kavimlerinden ayrılmalarını sağlayarak, ve onları mağarada uzun süre koruyarak... rahmet ihsân etmiştir. Böylece gençler, inançlarını yaşayamamaları nedeniyle daralan dünyaya karşı, Allah’ın rahmetiyle genişleyen bir mağara bulmuşlardır.

Mağara arkadaşlarının Allah’tan talep ettikleri *rüşd* hidâyet manasındadır (Râgıb, 2002: 354) ve Kur’ân’da da bu anlamda kullanılmaktadır (Örnek olarak bkz. Bakara 2/186, 256; Hucurât 49/7; vd.). Sûrede dört yerde geçen (Kehf 18/10, 17, 24, 66) ve ikisi ashâb-ı kehf bağlamında kullanılan rüşd müfessirlerce içinde buldukları durumdan kurtulmalarını sağlayacak bir çıkış yolu, doğruyu yanlıştan ayıracak ve doğruya ulaştıracak bir bilinç... olarak yorumlanmıştır (Kurtubî, 2003: X/362; İbn Âşûr, 1997: XV/299; İslâmoğlu, 2011 b: 555, 557). Nitekim ashâb-ı kehf gibi genç olan Hz. İbrâhîm’e de rüşd verilmiştir (Enbiyâ 21/51). Sûredeki diğer iki yerde ise Hz. Peygamber’e mağara arkadaşları gibi rüşde hidâyet edilmesi için Allah’a yönelmesi ve Hz. Mûsâ’nın da kendisine ilim verilen kuldân rüşdü öğrenmesi emredilmektedir.

2. 4. Kalplerinin Pekiştirilmesi

Allah, kendisine îmân eden gençlerin kalplerini îmân üzere sabitletiğini ve azim, sabır ve sebat ile birbirlerine kenetlediğini belirtmektedir. Aynı şekilde Kur’ân Bedir’de Allah’ın yağmur şeklinde gelen yardımının, mücâhidleri manevî kirlere arındırmak, kalplerini birbirine kenetlemek ve

ayaklarını hakikat üzere sabitlemek amacını taşıdığını ifade etmektedir (Enfâl 8/11).

2. 5. Kıyâm Etmeleri/Uzlete Çekilmeleri/Hicret Etmeleri

Gençlerin kıyâm etmeleri üç şekilde anlaşılmıştır: Biri kal(kış)mayı “gerçek anlamda” alıp gençlerin buluştuklarında ayağa kalkarak ‘göklerin ve yerin Rabbi’ne îmân ettiklerini ve O’ndan başkasına kulluk etmeyeceklerini, zira böyle bir tutumun haddi aşmak olacağını ikrâr etmeleri’; diğer ikisi ise kıyâmın “mecâz olarak”, bâtil inanca sahip krala ve onun bâtil inancına başkaldırı ile insanlardan ayrılarak Allah’a ilticâ etmeleri anlamındadır (Kurtubî, 2003: X/365-366).

Öyle anlaşılıyor ki, gençler ilk aşamada hak dîne inanmış ve kavimlerinin inancının bâtil olduğuna kanâat getirip küfre başkaldırmışlardır. Ancak bunun pasif bir başkaldırı olduğu söylenilebilir. Zira tevhîd inancını benimseyen gençler baskı ve zulüm karşısında uzleti ve hicreti tercih etmişlerdir. Böylece daha önce de belirttiğimiz gibi, sığındıkları mağara gençlerin önce “Hirâ’sı” sonra da “Sevr’i” olmuştur.

3. Ashâb-ı Kehf’in Kur’ân’da Belirtilmeyen Nitelikleri

Mağara arkadaşları etrafında çok fazla spekülâtif bilgi türe(til)miş (Taberî, 2003: XV/96-210) olmasına rağmen; Kur’ân onların kaç kişi ve kimler oldukları, meslekleri, ne zaman ve hangi devirde yaşadıkları, hangi dîne mensûb oldukları, hak dîne nasıl inandıkları, yaşadıkları şehir, sığındıkları mağara, mağarada ne kadar kaldıkları, köpeklerinin adı ve rengi... gibi konular hakkında ayrıntı vermemiştir. İbn Kesîr’in tabiriyle bunlar (dünyevî ve uhrevî) maslahatı bulunmayan hususlardır ve o nedenle Kur’ân’da belirtilmemiştir (İbn Kesîr, 2000: IX/117, 122; krş. Halidî, 2005: II/77, 81).

Kur’ân, bu tür ayrıntılara değinmediği gibi, kıssanın görünen kısmı dışında tartışmaya girilmemesini ve kıssa hakkında gabyî bilgi konusunda atıp tutanlara soru sorulmamasını emretmiştir. Hz. Peygamber bu emre uymuştur, zira bu konuda O’ndan mervî rivâyet(ler) yoktur. Emre kısmen sahabenin de uyduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 22. âyetteki “*onları bilen azdır/* *أَلَيْسَ لَكَ آلٌ مُّمْلُؤَةٌ عِيَامَ*” kısmıyla ilgili olarak; İbn Abbas’ın (ra) “ben Allah’ın istisnâ ettiği kimselerdenim, onlar yedi kişiydiler” şeklindeki değerlendirmesi (Taberî, 2003: XV/219) dışında konuyla ilgili rivâyet bulunmamaktadır.

Yeri ve zamanı belirtilmediğinden kesin olarak bilinmemesine rağmen, ülkemizde ve dünyanın farklı kültür ve coğrafyalarında ashâb-ı kehf hikâyelerine ve mağaralarına rastlanmasının bir anlamı bulunmaktadır. Bu anlam, bize göre kültürümüzdeki Nasreddin Hoca, Yûnus Emre ve Sarı Saltuk gibi kült kişilikler için çeşitli yerlerde yapılan anıt mezarlar/makam kabirleri gibi; geleneğin toplumun mağara arkadaşlarının değerlerini benimsemesi ve onlarla özdeşleşmek istemesidir. Ayrıca kapalılık ve belirsizliğe karşı, anlatı

ve anıtlarla somutlaştırma ve böylece daha işlevsel hâle getirme (örneğin bu sempozyumdaki dramatisasyon) durumu da göz önünde bulundurulmalıdır. Müfessirlerin konuyla ilgili nakillerini de bu doğrultuda değerlendirmek gerekir.

4. Ashâb-ı Kehf Olayına Sonrakilerin Yaklaşımları

Mağaralarını belli etmek üzere konulan yazılı bir kitâbe nedeniyle (İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 274; Taberî, 2003: XV/157-161; İbn Kesîr, 2000: IX/106-107; Elmalılı, trs.: V/3225; Mevdudî, 1986: III/141; Ateş, trs.: V/292; İbn Âşûr, 1997: XV/260) “ashâb-ı rakîm” olarak da anılan ve yıllarca uyutulduktan sonra ashâb-ı kehf’in tekrar diriltilmeleri, kendileri ve içinde yaşadıkları toplum için yeniden dirilişi ve âhiretin varlığını gösteren bir mucizedir. Ancak hem onların döneminde hem de sonrasında yaşamış olan insanların olayın özü ile değil de, onları bu özden uzaklaştıracak, esasa taalluk etmeyen ve ibret değerini öteleyen ayrıntılarla meşgul oldukları görülmektedir.

Buna göre gençlerin döneminde yaşayan ve Taberî’nin aktardığı gibi onların inancını paylaşıp paylaşmadıkları kesin olarak belli olmamakla beraber, gençlerin inancına sahip çıktığı anlaşılan insanların (Taberî, 2003: XV/211, 216) bu olayı bir kabir veya mabed ile anıtlandırmak istedikleri görülmektedir. İbn Kesîr’den başlamak üzere -eski ve yeni- selefi müfessirlerce olumsuz anlam yüklense de (İbn Kesîr, 2000: IX/120; Mevdudî, 1986: III/162-163; İslâmoğlu, 2011 b: 560-561; Halidî, 2005: II/75-76); muhtemelen iyi niyet taşıyan ancak olayın özünü ıskalama ihtimali de bulunan söz konusu tutum, mağara arkadaşları olayının “nispeten” doğru anlaşılmadığını gösteren bir uygulama olsa gerektir.

Daha sonraki nesiller, -örneğin İbn Atıyye’ye göre Hz. Peygamber dönemi yahûdîleri (İbn Atıyye, 2001: III/507) - mağara arkadaşlarının kaç kişi olduklarını, mağarada kaç yıl kaldıklarını tartışmışlardır. Her iki durumda da sayılar verilmesine rağmen, bu konuları en iyi gayb bilgisine sahip olan Allah’ın bildiği belirtilmektedir. Oysa Kur’ân’da kıssanın (dînî ve dünyevî) fayda sağlamayan ayrıntılarıyla uğraşılması ve görünenin dışında gereksiz bilgi arayışına girilmemesi emredilmiştir.

Nübüvvet asrından sonra başlayıp günümüzü de içine alan dönemde ise ashâb-ı kehf olayının nerede gerçekleştiği ve mağaralarının neresi olduğu tartışmaları baş göstermiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Kur’ân’da bu konuda herhangi bir bilgi olmamasına rağmen; -yukarıda arz ettiğimiz nedenlerle olsa gerek- ülkemizde Tarsus, Efes, Efsus (Afşin), Lice gibi şehirlerde; dünyada ise İspanya’dan Cezayir’e, Mısır’dan Ürdün’e, Suriye’den Afganistan ve Doğu Türkistan’a kadar çeşitli ülkelerde ashâb-ı kehf’e ait olduğu söylenen mağaralar bulunmaktadır (Ersöz, 1991: III/467; Öztürk 2010: 323).

5. Kıssanın Verdiği Mesajlar

Kıssaların amaçlarından birinin Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara moral destek olduğu kabul edilebilirse de; Ahâb-ı Kehf Kıssası'nın dînî ve ahlâkî mesaj vermekten çok Hz. Peygamber'i müşrikler karşısında zor duruma düşürmemek ve nübüvvete hâlel getirmemek amacını güttüğünü iddia etmek (Öztürk 2010: 330) onu tarihsel alana hapsedmek olsa gerektir. Oysa diğer kıssalar gibi, söz konusu ettiğimiz kıssanın da Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara destek işlevine ilâveten, günümüz insanına verdiği/vereceği mesajlarından söz edilebilir.

Görebildiğimiz kadarıyla kıssada anlatılan evrensel gerçekler; tevhîd, gerektiği zaman bu uğurda mücadele, kıyâm ve hicret, Allah'ın rahmeti, yardımı ve buna güvenmek, Allah'ın va'di, yeniden diriliş ve âhiret inancı, Allah'ı hesaba katmadan hareket etmeme, Allah'tan başka sığınılacak melce' bulunmaması, kıssaların özü ile meşgul olunup gerçek amacı dışında değerlendirilmemesi ve iradenin Allah'ın iradesi ile kayıtlı oluşu... gibi hususlardır.

Bütün olarak kıssanın ana temasının "yeniden diriliş (ba's) ve âhiret inancı" olduğu söylenilebilir. Zira kıssanın anlatımına başlamadan hemen önceki âyetlerde, yeryüzünün türlü nimetlerle donatılması/yeşillendirilmesi (Kehf 18/7) ve sonrasında kurutulmasının; hayat ve ölüm, ölüm ve yeniden diriliş konusunda ashâb-ı kehf'ten daha canlı ve göz önünde işaretler olduğu belirtilmektedir. Buna göre Allah her mevsim toprağın üstündekileri canlandırması (Ankebût 29/63; Rûm 30/50; vb.) ve harâb olmuş şehre uğrayıp da "Allah bütün bunları öldükten sonra nasıl diriltecek?!" diye soran ve bunun üzerine Allah'ın kendisini yüz yıl ölü olarak bıraktıktan sonra dirilttiği (ba's) ve mağara arkadaşları gibi bir gün ya da daha az kaldığını düşünen kimse (Bakara 2/259) gibi; ashâb-ı kehf de Allah'ın ölümden sonra dirilişi gösteren âyetlerindendir/delillerindendir.

Değerlendirme ve Sonuç

Ahâb-ı Kehf Kıssası, yeniden diriliş ve âhiret ana teması etrafında, özetle tevhîd inancı ile bu uğurda mücadele, kıyâm ve hicreti anlatmaktadır. Bunu yaparken Allah'ın rahmetine ve yardımına sığınmayı, Allah'ın va'dini ve özellikle yeniden dirilişi ve âhiret inancını hatırdan çıkarmamayı; ayrıca Allah'ı hesaba katmadan hareket etmemeyi, zira Allah'tan başka sığınılacak melce' bulunmadığını belirtmektedir. Son olarak kıssaların özü ile meşgul olunmasını, gerçek amacı dışında değerlendirilmemesini ve insan iradesinin Allah'ın iradesi ile kayıtlı olduğunu vurgulamaktadır.

Afşin'de veya başka yerlerde, ülkemizde veya başka ülkelerde Ashâb-ı Kehf'e ait olduğu söylenen mağaraları ve müştemilâtını, tevhîd mücadelesinin anı(msatıl)ması ve insanların bu mücadeleyi ve bu mücadeleyi verenlerin değerlerinin benimsenmesi bakımından önemli bir araç olarak kabul etmek

gerekir. Ancak bu noktada aracın amaç hâline getirilmemesi ve kıssanın özünün ve mesajının ikinci plana itilmemesi önemlidir.

Kehf Sûresi'nde bulunan Ahâb-ı Kehf Kıssası'nın sonu, mağara arka-
kadaşları konusunda münakaşa edilmemesi ve Kur'ân dışı kaynaktan bilgi
arayışına girilmemesi emriyle son bulmaktadır. Görünen o ki, Hz. Peygamber
(sas), bu emre uymuştur. Zira bu konuda O'ndan mervî rivâyetler bulunma-
maktadır. Emre sahabe de kısmen uymuştur. Çünkü İbn Abbas dışında konuy-
la ilgili rivâyet yok gibidir. O halde sıra bizdedir. Bizim de kıssanın kendisine
ve vermek istediği mesaja odaklanarak, çalışmalarımızı kıssa ile mesajı ve
ondan çıkaracağımız hisse arasındaki mesafeyi kapatacak yönde yoğunlaştır-
mamız daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

Ateş, Süleyman; *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşr., İstanbul, trs..

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl (256/869-70); *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Cerrahoğlu, İsmail; *Tefsir Usûlü*, TDV Yay., Ankara, 1991.

Demir, Şehmus; *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, Beyan Yay., İstanbul, 2003.

Derveze, Muhammed İzzet (1404/1984); *et-Tefsîru'l-Hadîs*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1421/2000.

Elmalılı, M. Hamdi Yazır; *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşr, yrs., trs..

Ersöz, İsmet; *"Ashâb-ı Kehf"*, DİA, İstanbul, 1991.

Halefullah; Muhammed Ahmed (1417/1997); *Kur'an'da Anlatım Sanatı*, (Çev. Şaban Karataş), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.

Halidî, Salah Abdülfettah; *Kur'an Öyküleri*, Kitap Dünyası Yay., Konya, 2005, 2. bs..

Hamidullah, Muhammad; *İslâm Peygamberi*, İrfan Yay., İstanbul, 1993.

Havvâ, Saîd; *el-Esâs fi't-Tefsîr*, Dâru's-Selâm, Kahire, 1412/1991, 3. bs..

İsfahânî, Râgıb (425/1034); *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*, (Thk. Safvân Adnân Dâvûdî), Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1423/2002.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir (1392/1973); *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Sehnûn, Tunus, 1997.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib (541/1147); *el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, (Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

İbn Hanbel, Ahmed (241/855); *el-Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer (774/1372); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk. Sâmi b. Muhammed), Dâru Tayyibe, yrs..

İslâmoğlu, Mustafa; *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, Akabe Vakfi Yay., İstanbul,

2011.

_____ ; *Hayat Kitabı Kur'an Gereğçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay., İstanbul, 2011.

Kâdî, Abdulfettah (1352/1932); *Esbâb-ı Nüzûl*, (Çev. Salih Akdemir), Fecr Yay., Ankara, 1996.

Kaplan, Yusuf; <http://yenisafak.com.tr/yazarlar/YusufKaplan/umm%C3%AElesme-sureci-1-zihn%C3%AE-fi%C3%AEI%C3%AE-ve-r%C3%BBh%C3%AE-arinma-h%C3%A2li/32479> (17.09.2012).

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (671/1272); *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, (Thk. Hişâm Semîr el-Buhârî), Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1423/2003.

Mevdudî, Ebu'l-A'lâ; *Tefhimü'l-Kur'an*, (Çev. Muhammed Han Kayani, vd.), İnsan Yay., İstanbul, 1986.

Ocak, Ahmet Yaşar; *"Fütüvvetnâme"*, DİA, İstanbul, 1996.

Okuyan, Mehmet; *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, Düşün Yay., İstanbul, 2011.

Özcan, Hanifi; *"Maturidi'ye Göre Kur'an'daki Kıssa ve Mesellerin Epistemolojik Amaç ve Önemi"*, DEÜ İlahiyat Fakültesi Der., Sayı: IX, İzmir, 1995.

Öztürk, Mustafa; *Kıssaların Dili*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2010.

Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer (606/1209); *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000.

Sayı, Ali; *"Kur'an'da Kıssa Kavramı Üzerine"*, DEÜ İlahiyat Fakültesi Der., Sayı: IX, İzmir, 1995.

Şengül, İdris; *"Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri"*, Diyanet İlmi Dergi, 1996, cilt: XXXII, sayı: 4.

Şimşek, M. Sait; *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yay., İstanbul, 1993.

Taberî, Muhammed İbn Cerîr (310/922); *el-Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, (Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1424/2003, Riyad.

Uludağ, Süleyman; *"Fütüvvet"*, DİA, İstanbul, 1996.

Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed (468/1075); *Esbâbu'n-Nüzûl*, eş-Şeriketü'l-Cezâiriyyetü'l-Benâniyye, 1428/2006.

Wensinck, A. J.; *"Eshâbülkehf"*, MEB İslam Ans., MEB Yay., İstanbul, 1977.

Yılmaz, Nuran; *"Klâsik Türk Şiirinde Ashâb-ı Kehf: İslâmî'nin Mesnevisi Örneği"*, ÇÜİFD, cilt: 6, sayı: 1; Ocak-Haziran 2006.